

1-7 noyabr 2018-ci il

Xarici siyasət

"Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti İli" 100

(əvvəli ötən sayımızda)

Yeni yaradılmış hökumətin ilk addımı dekabrın 28-də Paris sülh konfransına göndəriləcək nümayəndə heyətinin tərkibini müəyyən etmək oldu. Hökumətin təqdimatı ilə təşkil edilmiş nümayəndə heyətinə Azərbaycan parlamentinin sədri Əlimərdan bəy Topçubaşov rəhbərlik edirdi.

Azərbaycan nümayəndələri Parisə viza almaq üçün çətinliklərlə qarşılaşdılar. 3 ay İstanbulda gözlədikdən sonra nümayəndələr İstanbul-Səlanik-Pirey (Afina)-Neapol-Roma marşrutu ilə Parisə yola düşdülər.

1919-cu il mayın 2-də ABŞ prezidenti V.Vilsonun təşəbbüsü ilə Azərbaycan məsələsi ilk dəfə Paris konfransının Dördlər Şurasının iclasında müzakirə edildi. Parisə gəldikdən sonra Azərbaycan nümayəndələri may ayı ərzində Böyük Britaniya, Polşa, Gürcüstan, Dağlılar Respublikası, Ermənistan və İran nümayəndələri ilə görüşlər keçirdilər.

Avqustun 19-da və 26-da sülh konfransının sədrinə məktubla müraciət olundu. Bu sənədlərdə Qafqazdakı vəziyyət ətrafı təhlil edilərək, konfrans qarşısında Denikinın Könüllü ordusu ilə bağlı üç mühüm tələb qoyulurdu: 1) könüllü ordu Dağıstan vilayətinə

münasibətdə müttəfiq komandanlığının müəyyən etdiyi demarkasiya xəttini pozmamalıdır; 2) könüllü ordu ən qısa vaxtda Dərbənddən çıxmalıdır; 3) könüllü ordunun əlinə keçən Xəzər donanmasının gəmiləri Azərbaycan hökumətinə qaytarılmalıdır.

Könüllü ordu ilə bağlı Azərbaycan nümayəndələrinin Parisdə qarşılaşdığı çətinliklər 1919-cu ilin sonunadək davam etdi.

Azərbaycan nümayəndələrinin qarşılaşdığı ciddi çətinliklərdən biri də ermənilərin "Böyük Ermənistan" yaratmaq məqsədilə irəli sürdükləri ərazi iddialarına qarşı mübarizə ilə bağlı idi.

1919-cu ilin noyabr-dekabr aylarında müttəfiqlər arasında aparılan danışıqlar Azərbaycanın müstəqilliyinin tanınmasını artıq reallaşdırmışdı. Bu məqsədlə və Böyük Britaniyanın təşəbbüsü ilə 1920-ci il yanvarın 10-da Paris sülh konfransı Ali Şurasının sessiyası çağırıldı. Bir gün sonra, yanvarın 11-də müttəfiqlərin Ali Şurası İngiltərənin xarici işlər naziri Corc Kerzonun təklifi ilə aşağıdakı məzmununda qərar qəbul etdi:

"Müttəfiqlər və Birlik ölkələri Azərbaycan hökumətini de-fakto səviyyəsində tanıyırlar".

Azərbaycan istiqlaliyyətinin Paris sülh

konfransı tərəfindən tanınması tarixi əhəmiyyətli hadisə idi. Azərbaycanın müstəqilliyinin tanınması ona olan marağı artırdı. Belçika, İsveçrə, Hollandiya, Çexiya və Slovakiya, Finlandiya və digər dövlətlər Bakıda öz konsulluqlarını açdılar. ABŞ, İngiltərə, Fransa və İtaliya Azərbaycanla iqtisadi əlaqələrini genişləndirməyə başladı. 1920-ci il martın 20-də Azərbaycanla İran arasında əməkdaşlığın bütün sahələrini əhatə edən saziş və müqavilələr imzalandı. Tərəflər arasında imzalanan dostluq müqaviləsinə əsasən, İran Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini de-yure tanıdı.

Qısa müddətdə Tehranda Azərbaycanın səfirliyi, Təbrizdə də baş konsul agentlikləri yaradıldı.

1920-ci ilin yanvarında RSFSR-in xarici işlər komissarı G.V.Çiçerindən iki nota alındı. İkinci nota daha hədələyici məzmunla malik idi. G.V.Çiçerinin notasında Fətəli xan Xoyskinin birinci notaya 14 yanvar tarixli cavabı təhlil edilir, Azərbaycan hökumətinin Rusiyanın daxili işlərinə qarışmamaq mövqeyi Denikinlə mübarizədən imtina kimi qiymətləndirilirdi.

Rusiya ilə 1920-ci ilin yanvarından başlanan diplomatik qarşıdurmanın

arxasında əslində Bakı neftinə sahib olmaq iddiaları dururdu. Qırmızı Ordu tərəfindən Bakıya hücum əməliyyatı hazırlanmışdı və onlar Levandovskinin başçılığı ilə aprelin 25-26-da Azərbaycan sərhədlərini aşdılar. Hərbi qüvvələr, əsasən, Qərb cəbhəsində olduğu üçün Qırmızı Orduya qarşı əsaslı müqavimət göstərmək mümkün olmadı. Səməd bəy Mehmandarovun aprelin 27-də əlavə qüvvələr göndərilməsi üçün ordunun yerləşdiyi Qərb cəbhəsinə vurduğu təcili teleqramın da heç bir əhəmiyyəti olmadı. 1920-ci ilin aprelinde baş vermiş ciddi hökumət böhranının özü də 11-ci Qırmızı Ordunun Bakıya daxil olması üçün əlverişli şərait yaradırdı.

Aprelin 27-də gündüz saat 4-də Azərbaycan bolşevikləri 11-ci ordu dəstələrinin Biləcəri stansiyasında dayandığına arxalanaraq, Rusiya Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Qafqaz Diyar Komitəsinin Bakı bürosu və Fəhlə Konfransı adından Parlamentə hakimiyyəti təhvil vermək haqqında ultimatum təqdim etdilər. Parlament hakimiyyəti dinc yolla bolşeviklərə vermək barədə qərar qəbul etdi. 11-ci ordu Bakıya daxil oldu. Azərbaycan yenidən Rusiya tərəfindən işğal olundu.